E2 3014

Siberimaa wangid.

A 11448

Kaks seletust:

Kurjadele hirmutuseks,
Õigedele halastuse äratuseks.

Kirja pannud **J. S.**

Tallinnas.
Trükitud August Mickwitz'i kirjadega.
1890.

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu
2-248 141

Дозволено цензурою. — Дерптъ, 20. Февраля 1890 г.

TALLINNA KESKRAAMATUK
ARHIV-
RAAMATUKOGU

Siberimaa wangid.

I.

1. Wangideſt üleüldſe ja nende küütimiſeſt.

Rahwa ſeas on ſagedaste kuulda ſeda küſimiſt: kuhu pannakſe need inimeſed, keda kurjategude pärast wangi ehk Siberi maale mõistetakſe, ja mis teewad nemad Siberis ja kuis on nende elu ſeal? Nende küſimiste peale tahan mina ſiin püüda wastata, et rahwas wähegi ſelleſt asjaſt ja eluſt aimaks, mis neid peale kurjateu ootab. (Need ſõnumed on 10 aastat tagaſi üles kirjutatud.)

Kõik Siberimaale mõistetud, Wenemaa wangid, ſaadetakſe Lääne-Siberimaa linna Tjumenisſe kokku. See linn on kaunis ſuur ja ilus, umbes 20000 elanikuga Obi jõe aru Irtyſchi jõe ääres. Siin linnas on laewade pidaja Kurbatoff ja Ignatoff, kelledel Obi ja Kama jõe peal palju aurulaewu on. Need laewade omanikud on rüigi walitſuſega kontrahti maha teinud ſelle üle, et nemad kõik Wenemaa wangid oma laewadega Tjumenisſe peawad wiima. Ignatoff ütles aastal 1879, et tema, oma raamatute järele, wiimſe kümne aasta ſees (1869—1879) läbi ſegamine igal aastal 9500 kuni 10500 wangi Tjumenisſe on wiinud. Nende ſeaſt on 9000 täiskaswanud inimeſt olnud, 1500 alla 15 aasta ja 150 alla 2 aasta wanad. Nende ſeaſt mõiſtſiwad ainult 3000 lugeda. Uſu pooleſt oli neid Wene uſuliſt kõige rohkem ja Ewangeliumi uſuliſt kõige wähem. Kõigiſt wangideſt oli enam kui pooled, arwu järele, joomiſe läbi kurja teele ſattunud.

Tjumeni linna ametliku kohtu kirjades oli leida, et aastal 1878, 20711 wangi ſealt walitſuſeſt läbi oliwad läinud. Neljas

jägu nende seast (4995) olivad naesterahvad. 215 süüdlast olivad sealtsamast ligikonnast. Tjumeni kesk-wangide-kogumise-wangimajas muretseti juba 15111 mehele ja 4985 naesterahwale asupaika.

Wene riigi walitsus teeb wangide elu ja meeleparandamiseks mis ta wähegi wõib. Kui nähtakse, et wang meelt parandab, siis hoitakse teda kodumaa wangihoones kinni, ehk saadetakse teda parandusse majasse. Kui üheşt kurjategijast nähakse, et karistus ja trahw teda ei paranda, ja ta oma meelt ei paranda, siis saadetakse ta Siberimaale. Sell' wiisil saab rahwas kurjategija kaela pealt ära, kes õige inimeste elukorda rikkus. Üle terwe Weneriigi saadetakse aastas 17000—20000 süüdlast Siberisse, nende hulkas on ka wangide naesed ja lapsed, kes ühes Siberimaale elama lähewad. Selleşt hulgast (1878 aastal) saiwad 8000 luba oma ülespidamist ise omale priipäraşt muretseda. 3000 nendeşt saadeti Hommiku-Siberimaale ja 5000 jäiwad Õhtu-Siberimaale. Siia saadetakse kõigeşt Wenemaa nurkadeşt ja jagudeşt wangisid. 1879 tuli neid 300 Soomemaalt ja 898 Poolamaalt. — Haridusse pooleşt on wangid enamiste kõik madala järje peal. Näituseks nimetatud aastal katsuti Tjumeni wangimajas järele ja leiti 470 wangi hulgast 42, kes hästi lugeda ja kirjutada mõistsiwad, 32 kes wähe ja 12 kes waewalt oma nime mõistsiwad kirjutada. Ka juhtub, et kolmas jägu wangideşt lugeda mõistawad, aga enam ka mitte. Aastal 1877 oli Ida-Siberimaalt 226 wangi, kelle hulgast ainult 2 haritud inimeşt olivad, kuna aga 1878 aastal sealt samast 182 wangi olivad, ning nende hulgast ei leitud ühte ainust, kes midagi oleks mõistnud. Enamiste on suurem jägu wanga küll wähe haridusega, kes Siberimaale saadetakse. Üleüldse saawad kõik Wenemaa wangid 5 klassi wõi jakku jautatud. Need on: suurte sugu, kaupmehed, waimulikud, kodanikud ja talupojad. Enam haritud wangid saawad suuremat priiust wangis ja elawad talusuguşt wangideşt lahus. Kõige Siberimaa wangimajade juures on ülemat sugu wangide jaoks ise weikesed wangikambred ja ülemat sugu wanga on kaunis wähe üleüldse, nii et saja wangi kohta 3 ehk 4 ülemat sugu wangi tuleb. —

Mis süü päraşt saadetakse iga aasta nii palju wangisi Siberimaale? küsib ehk mõni. Neile kostan, et kõik wangid mitte suured süüdlased ei ole, ei ka riigi walitsuseşt kurjateo pealt kinni tabatud, waid umbes 20 tükki saja pealt on, keda see wald wõi kogudus, kus nad elasiwad, selle nime all „kahjulikud" ise Siberisse lasewad

saata. Näituseks, 18000 seas on 4000 niisuguſt „kahjuliku nime all“ Siberisse saadetud. Wene talurahwal on see mood, kui üks mees oma elu kombedes mitte kõlbuline ei ole, oma maksud ära ei maksa, oma naese ja perekonna eest ei hoolitse, waid seda oma naabrite hoolde jätab — siis tuleb kogukond kokku („mir“) ja nimetab mehe „kahjulikuks“ ja mõistab oma kulu peal Siberimaale saata. Otsus pannakse ülema kohtule ette ja kui sellel midagi iseäraliku põhjust teda wabastada ei ole, siis saab mõistus kinnitatud ja mees läheb Siberisse. Teda ei panda seal küll teiste kurjategijate sekka waid saab kui „asuja“ loetud. Niisugused küladest ära mõistetud on enamiste suured joodikud. Tjumenis nähakse niisugusid wangisid teiste kurjategijate hulkas oma ehk erariietes olewad, kuna kurjategijatel wangiriided seljas on. Niisugused wangid saawad ka luba naesed ja lapsed ligi wõtta, kui nad seda soowiwad. —

Politika kurjategijad saawad Siberimaal priid korterid. Politika kurjategijad on: nihilistid, riigi walitsuse wastu märatsejad (Revolutionäre) nagu Poolakad, ehk kes kuskil rahwast üles ässitawad riigiwalitsuse wastu. Wanast wiidi ka usu põlgajad ja wööriti usulisi hulga kaupa Siberisse; nüüd ei ole seda enam. Üleüldse suurem jagu wanga on rahwal juba harjunud süüdlased kuulda, nagu kohtude wastased, wangist ärakargajad, riigi omaduse rikkujad, kroonuteenistuses wastupanejad, Jumala teutajad, walsraha tegijad, ilma passita hulkujad, mõrtsukad ja teise wara omal hoidjad j. n. e. Üleüldse öeldakse 33 iseäralikku süüdi olewat, mille pärast inimesi Siberisse saadetakse. —

Trahwid on wangidel mitmesugused, selle järele kuidas neid kahte klassi jautakse, üheb, kes kõik õigused kautawad, ja teised, kes jault omad õigused kautawad, ehk oma kodaniku wõi politika õigused kautawad. —

Need, kes kõik omad õigused kautawad, on wäga põlastawas olekus.

Mõni näitus sellest, mida üks niisugune wang kautada wõib: Kui niisugusel mehel, enne eksimist, mõni auu nimi wõi auuseisus on, siis saab see temalt ärawõetud. Abielu õigused kautab tema ära, ja tema naene wõib teise mehele minna, tema sõna ja kiri ei maksa kusagil midagi. Tema ei wõi ühtegi kohtu otsust alla kirjutada, ei ühesgi ametis ega keiserlikus teenistuses kohta leida. Tema ei wõi ühtegi kohta pärandada, ei ka oma nimel kohtu läbi

midagi omaks nimetada. Wangimajas peab tema wangiriided kandma ja tema pool pead on paljaks aetud. Kui see üks naesterahwas on, siis ei wõi ta päraſt oma wangi põlwe aega mitte enne uuesti mehele minna, kunni ta ühe seatud aja jälle wiisakalt on elanud; ja olgu ta mees ehk naene, nad wõiwad siis jälle uuesti oma wangi põlwe sisse tagasi saadetud saada, kui nad uuesti süüdi teewad ja kohtu alla lähewad, olgu küll et nad on oma endise wangi aja ära teeninud. Nemad saawad witsadega ja piitsadega peksa, ja kui see peaks juhtuma, et keegi niisuguse wangi ära tapab, siis ei otsita tema mõrtsugat mitte taga. Niisugune on siis ühe sõnaga ütelda kõik omad õigused kautanud. Kui mees on hukka mõistetud, siis wõib tema naene ühes lastega, kui ta tahab mehega ühes minna, niisugune perekond saab oma ülespidamise kroonu käest. Kui üks mees wangi mõistetud naesega tahab ühes minna, siis peab ta ise oma ülespidamise teenima. —

Need, kes jaukaupa oma õigused kautawad, see on: oma eraõigused, aga mitte sugukonna või waranduse õigused, ja Siberimaale wiidud saawad, peawad seal oma ülespidamist muretsema nii hästi kui see seal wõimalik on. Nemad wõiwad ühe seatud aja wangimajas töötada, ehk luba peale omas majas elada, nemad peawad aga ühe seatud aja kroonule tööd tegema. Harilikult peawad niisugused wangid ikka määratud aja wangimajas olema, olgu siis tööd tehes, ehk ilma tööta. Kui nemad ilusti on elanud, siis lubatakse neid mõne aja järele, ja teatawa tallituse juures, oma suguwõsaga, kui neil neid on, wäljas pool wangimaja elada, mille juures neil aga siiski määratud trahwi tööd teha on, kunni üks kord aeg tuleb, kus nad priiks saawad ja kui asujad elama wõiwad hakata. Kaugel Hommiku-Siberimaal on mõnel wangi mõistetud naesterahwal kaunis hea õnn, see on, et sealsed ametnikud neid omale teenijateks wõtawad, ja isegi sealt maa elanikud saawad ülemate käest luba wangisi omale teenriteks wõtta; see sünnib aga ainult seal, kus inimesest puudu on, niisugused wangid on aga seal siiski kange ülewaatamise all. —

Ka on niisugusid wangisid, kes eluks ajaks wangi, ehk wangi ja raske wangi tööle mõistetakse. 1878 aasta wangide seas Tjumeuis (17867 wangi) oli 2252 raske wangitööle mõistetud, teised aga eluks ajaks ehk määratud aja peale Hommiku- ja Õhtu-Siberimaale mõistetud. Wangide küütja Ignatoff Tjumenis ütleb, et

aastas umbes 2500 ikka raske wangitööle mõistetud wangi teiste hulgas on, kes oma esimese wangiaja Tobolski linnas ära peawad teenima. —

Süüdlased saadetakse wäga mitmesse kohta, selle järele, kuis nende süü on. Üleüldse saadetakse neid wangisid Lääne-Siberimaale, kes omad õigused jault on ära kautanud, ja need Hommiku-Siberimaale, kes omad õigused kõik on ärakautanud. Mõrtsukad saadetakse Kara wangimajasse, Politika süüdlased saadetakse muist Karasse, muist Trans-Baikali kreisi ja Jakutski kubermangu. Sinna saadetakse ka need, kes Siberimaal uuesti süüdi teewad. Ilma tööta maal ümberhulkujad (Vagabunden) saadetakse wäga kaugele Hommiku-Siberimaale Ranna kubermangu, ehk Sahalini saarde. Kergema süüde trahwi alused, kes Lääne-Siberimaal oma aja peawad ära teenima, saawad kergema trahwiga ja lähema maaga oma paigale. Kõik wangid on aga üleüldse kange politsei ülewaatamise all, olgu nad kus nad ialgi on. Neil on igal ühel omad kirjad ligi, mida nemad aeg ajalt ette peawad näitama, ning oma seatud kohast ei tohi nad ilma lubata kuhugile minna. Wangid wõiwad ka wangimajas ja wäljas pool wangimaja elades oma sugulastele kirja kirjutada, aga alati peawad kõik kirjad kohtudele ette loetud saama. Kõige raskem on neil wangidel, kes kõik omad õigused on kautanud, sest nemad ei wõi ilmaski seda mõttet oma sees lasta tõusta, et nad weel lahti saawad ja kodu wõiwad tulla. Politika süüdlased wõiwad wahest ka oma süü andeks saada ja niisama ruttu tagasi kutsutud saada, kui nad sinna saadetud saiwad. Meie kõrgest õnnis surnud keiser andis oma troonile astumise päewal ühe armu kuulutuse wälja ja lubas oma Jsast wangimõistetud politika süüdlasi palju tagasi tulla. — Üks näitus, kuis üks politika süüdlane õige ruttu lahti sai. Kui keiser Aleksander II. Prantsuse keisri Napoleon III. ajal Pariisi külaliseks läks, siis küsis Aleksander Napoleoni käest, kas tema milgi kombel mitte Napoleonile meelehead ei wõiks teha; siis ütles Napoleon: „Teil on üks Prantslane, kes omas noores põlwes rumaluse pärast Poola mässajatega ennast ühendas. Tema sai wangi pantud ja on nüüd Siberimaal. Kas ei tahaks Teie mitte mulle selles asjas oma heldust näidata ja teda priiks lasta?“ Palwe sai kuuldud ja saadik Siberisse saadetud. Õnnelik wang sõitis 45 päewa ja ööd, ei mitte kahe hobuse postiga waid troikaga, ja 2 sandarmi seltsis kuni Moskwasse, kus ta

oma armu kuulutuse kätte sai. Niisuguſid luguſid tuleb wäga arwa ette. —

Palju wangiſid põgenewad ka ära, nii hästi nende hulgaſt, kes wangimajades elawad, kui ka nende hulgaſt, kes priilt maakondades elawad. Kulla kaewanduste, wõi mäe töö juures laſewad põgenejad endid kraawidesse pitkali, töiſed pilluwad puru ja ränka peale. On teiſed kõik ſealt juureſt ära läinud, ſiis tõuſeb ſee ſealt ränga alt üles ja põgeneb metſa. Põgenemine niiſuguſe hulga wangide hulgaſt ei ole raske, aga raske on ſealt maalt ära tulla, ſeſt maa on ſuur ja lai. Palju ſuwel põgeneda jõutakſe, ſeda ſaab, aga kui talw peale tuleb, ſiis on häda ſuur. Nüüd ei aita muud, kui anna ennaſt iſe kohtule üles, wõi söö kas iſe ennaſt ära, ſeſt maalt ei ole midagi wõtta. Kõige ſuuremat waewa teeb neile weel maa päris elanikkudeſt läbi peaſemine. Transbaikali maakonnas peawad Burätlaſed põgenejaid wangiſt nii kaua taga ajama, kuni nad ſurnuks jookſewad ja laſewad neid nagu rööw- metſa elajaid püſſidega; ſeſt nad ſaawad walitſuſe poolt iga põgenenud wangi pealt 3 rubla, kui nad teda kas ſurnult wõi elawalt kätte toowad. Maa elanikkude ütelus ſelle kohta on nii: Laſen ma ühe orawa maha, ſiis ei ſaa ma temaſt muud kui ainult naha, aga laſen ma ühe Varnaki (Varnakiks nimetakſe ſõimunimega ſeal wangiſid), ſiis ſaan ma küll tema naha, aga peale ſelle weel tema riided. Sellega on põgenejatel äraräägimata raske maalt ära tulla. Wäga mitmeſuguste põhjuste päraſt püüawad wangid ära põgeneda, iga kord mitte ſandi elu korra päraſt. Kui teda kinni wõetakſe, ſiis ſaab tema tubliste witſu ja ſaadetakſe oma wana kohta tagaſi, ja nüüd ootab teda weel ſuurem trahw ja waew ees. Paljud jookſewad joomiſe himu päraſt ära ja ſaawad alles liig hilja oma rumaluſt aru. Mõned kahjatſewad hirmus oma ſugulaſte päraſt ja ſuure igatſuſe päraſt põgenewad ära. Paljud põgenewad ſuure hirmu päraſt ära; wangi rauad, raske töö ja äraräägimata waew teeb neid nii araks, et ei tea mis enestega teewad ja kõik ära kannatawad. Paljudele ſaab Siberi elu ſelle läbi raskeks, et nad ſugulaſteſt ja ſõpradeſt ära lahutud, ja hirmuſt igatſuſt nende järele tunnewad. Näituſeks: Üks naesterahwas, keda Siberiſſe oli mõiſtetud, ſai ſeal maakonna ülemate juures lapſe hoidja koha, tema ſai 6 rubla kuus palka, kandis oma riibid ja ſöi kõige paremat ſööki ning elas maakonna kõige paremas majas. Aga kui ta üksi-

päini kuskil istus, siis nähti teda silmapisaraid walawat. Kui küsiti, mis tal wiga olla? siis wastas ta: „Oh! kui ma wähegi oma sugulasteſt Wenemaalt teaksin.“ — Tema ei olnud mitte kirjutuſt öppinud, ka tema sugulaſed kodus ei mõistnud kirja, siin oli wäga raske kirjutajat leida, seſt seal ei räägi ju keegi Eesti ehk neid keelesid, mis kodumaal räägitakse; kui sealt maa keeles saab kiri kirjutatud, siis ei mõista seda keegi jälle siin maal; pealegi ei teadnud ta adressi, kõik need asjad tegiwad sugulasteſt teaduſt saamise suutumaks wõimatuks. Nii piinas teda see waew, et ta oma sugulasteſt mitte ei teadnud, kas nad surnud wõi elus on, wõi kuis nende käſi käib. — Iljakult oli Soomemaal, Uleaborgi wangimajas üks naesterahwas wangis, kes Siberimaalt wangi põlweſt ära oli põgenenud. Kui tema käeſt küsiti: kuis meeldis sinul ka Siberimaa ja sealne elu? siis ütles tema: maad ei wõinud mitte laita, aga hirmuſt kahjumeelt näus awaldades ja hingetult nutma hakates ütles ta edaſi: minul oli hirmus suur igatsus oma ema järele. See igatsus oli teda põgenema ajanud. Kolme aasta jookſul rändas ta enam kui 1500 wersta, ja jõudis wiimaks oma kodu maale — aga siin sai ta uuesti jälle kinni wõetud! —

Wanal ajal pidiwad wangid kuni Siberisse jalgſi rändama. Reiſi- ja puhke aeg tuuris wäga kaua, enne kui wiimaks sinna jõudſiwad. Nimetatud naesterahwas Uleaborgis ütles, et nemad 8 kuud tee peal on olnud Peterburgiſt kuni Tobolski linna. Kõrgeſt õnnis surnud keiſer Alekſander II. kergitas wangide põlwe mitmes asjas, iseäranis nende reiſimiſes, aastaſt 1867 peale. Selleſt ajaſt peale hakati raudteega ja jäeaurulaewadega wangiſi küütima. Kõik Siberisse mõistetud wangid kogutakse kõigeſt riigiſt, riigi keſkwangimajasse Moſkwasse kokku, kus neid suurte troppide kaupa linna nähakse tulewat. Hale on näha kuis niisugune wangi polk Moſkwasse tuleb. Kõige ees marsſiwad soldatid püssi pajonettid püsti hoides. Soldatide järel marsſiwad koige raskema süüalusеd meesterahwa wangid, kelle jalad ahelates kinni on; nende ahelate lirin kõlab juba kaugele; selle järele tulewad weel meesterahwa wangid, kelle jalad mitte randus ei ole, aga kelle käed ahelates on. Selle järele tulewad naesterahwa wangid, nende järele tuleb üks summ naiſi, need ei ole mitte wangid, waid wangide naeſed, kes oma meestega wangi põlwe ligi lähewad. Selle järele tulewad wankrid lastega, wanade ja nõrkadega, kes käia ei jõua, siis ka nende moona ja prahi

wankred, kõige wiimaks tulewad jällegi sõariistades soldatid. Kui niisugune rong linna uulitsatest läbi läheb, siis astuwad inimesed jalgteede peal neile ligidale ja annawad neile kingitusi. Seal juures olejatel wahi soldatitel ei ole selle wastu midagi ütlemist. Sell wiisil korjawad wangid mitmest linnast läbi käijes kaunis summakese raha, mõned saawad paari päewa Moskwas oleku ajal kuni 10 rublani rahakingitust. Ühe wahe paniwad Moskwa kaupmehed raha kokku ja kinkisiwad igale Siberi wangile, olgu naesele, mehele ehk lapsele ikka ühe palju raha. Nüüd ei pea enam nii palju kingitama. —

Kui nüüd kõik wangid Moskwasse on kokku toodud, siis pannakse neid suure troppide kaupa, 700 ühes troppis, raudtee wagunite sisse, ja saadetakse Nishni-Nowgorodi linna. Niisugused saatmised algawad kewadel, kui jäe jäetus juba ära on läinud. Igal nädalal läheb nii wiisi 2 ehk 3 niisugust troppi minema. Nishni-Nowgorodis pannakse neid ühe purju-laewa peale, 600—800 ühes koos, ja saadetakse Permi linna; niisugust lotju weab Kama jõge mööda aurulaew, Permist saadetakse neid iga nädalas 2 korda raudteega Jekaterinburgi linna, 350 kesknädalise rongiga ja 500 laupäewase rongiga. Ka siit ei lähe nad weel jala edasi, waid kuni Tjumeni linna (150 wersta) wiiakse neid wankrega, millel 3 hobust ees on ja kus 6 wangi peal on. Tjumenis alles jõuawad nad esimesse Siberi wangimajasse. Siit algab nende päris paikadele saatmine. Need kes Lääne-Siberimaale mõistetud on, saadetakse oma aru järele linnadesse ja küladesse, kus wähegi wõimalik, wett mööda; kus seda ei ole, siis jalgsi. Need aga, kes Hommiku-Siberimaale on mõistetud, pannakse jällegi laewa ja sõidetakse Tura, Tobol, Irtisch, Ob ja Tomi jõge mööda kuni Tomski linna. Siit algab nende jala mars kuni Hommiku-Siberimaale peale. Jala käijes käiwad nad ikka kaks päewa järgi mööda ja siis puhkawad jällegi ühe päewa; päewas käiwad nad 15 kuni 20 wersta. Tee ääri mööda seisawad ajutised wangimajad (Etappid), kus wangid öösel sees on. Linnades on selle tarwis suuremad wangimajad (Perisilnie wangimajad) milles need, kellel tarwis kauema aja aja seisma jääwad, kus ka hospidalid, haigete tallitajad j. n. e. käe pärast on. Nõnda lähewad nad päew päewa, nädal nädala, kuu kuu järele, kuni nad mõistetud wangikohta Irkutski, Jakutski ehk Tshitasje jõuawad. Need, kes Sahaliini mõistetud on, rändawad sealt edasi Strjetenski-Schilka jõe äärde; seal istuwad nad Auru-

laewa ja sõidawad Amuri jõge mööda Nikolaewski linna ja sealt laewaga Sahalini saarde, Mõni aasta tagasi (aastal 1877) seadis Wene walitsus ühe parema wangide Sahaliini küütmise wiisi sisse. Nemad saawad, risti Siberist läbi saatmise asemele, Odessa linna saadetud, sealt laewa pandud, ja Suezi-kanalist läbi Waikse maailma mere kaudu Sahalini küüditud. Suur kauba aurulaew „Nishni-Nowgorod," sai selle tarwis sisse säetud, mis walitsuse lipu all sõidab ja 2 kuuga selle tee ära käib. Wangid saawad heas terwises ja ilma suuremata õnnetuseta oma paigale. See on liht wangide saatmine Siberisse.

2. Siberimaa wangikojad.

Üleüldse on Siberimaal kolme seltsi wangikodasid; iseseguste sisse säädmise ja tarwituste järele arwatakse neid küll 300 liiki olewat.

Esimene jagu wangimajasi on teede ääres wangide puhke paigad (Etappid), kus wangid läbi minnes öö ehk kaks puhkawad. Niisugusid wangimajasid on wäga palju Siberimaal. Tjumenist on 9000 wersta Nikolaewski; kui wang päewas 30 wersta ära rändab, siis on selle tee ääres neid 300 olemas. Mis weel teiste teede ääres. Teine jagu on niisugused wangimajad, kus süüdlased pikema aja ootama peawad, olgu talwe pärast, ehk jäe minekut jõgede pealt oodates (Perisilnie w.). Kolmas jagu wangimajasi on niisugused, mis iga trahwi paigas iga wangi kinnipidamise kohta tarwitakse, kus tema wälja ehk mäetööst tulles oma käsi tööd teeb, süüa ehk magada wõib (Ostrag.). Kroonul tulewad iga aasta wäga palju niisugused wangimajad maksma. Esimese suure Siberimaa wangimaja leiawad wangid Tjumeni linnas eest, kuhu kõik Siberimaale minewad wangid esite kokku tulewad, ja kus neid üle Siberimaa ära jagatakse. Tobolski linnas on kolm suurt wangimaja, nende tarwis kes raske wangitööle on mõistetud. Nende iga ühe sisse mahub 1000 wangi. Siin teeniwadki ka raskewangitöölised ühe jau omast ajast ära, ennekui kaugele hommiku poole edasi rändawad. Järgmine suur wangimaja on Irkutski ligidal (38 wersta Irkutskist kaugel), kus 1500 raskewangitööle mõistetutel aset on. Selle wangimaja nimi on Aleksandrewski-Centralwangimaja. Wanast oli kaugel Hommiku-Siberimaal mitmed suu-

red wangimajad, nagu: Tshitas ja Nertshinskis, aga seſt saadik, kui Amuri jõgi ja selle ümbert maa Wene walitsuse alla sai, saiwad sealtsed suured mäe kaewanduse kohad privat inimeste kätte, ja selleſt ajast saani kadusiwad sealtsed wangimajad ära. Shilka jõe ääres Karas on aga wäga suur wangide asutus. Siin on 6 suurt wangimaja, kus 2000 wangi, kas wangimajades ehk wäljaspool wangimajasid elawad ja kulla kaewandustes töös on. Karaſt hommiku poole minnes tuleb kõige wiimne ja kõige kaugem Wenemaa wangide asutus Sahalini saare peal, see on Dui asutus. Ka Omskis on üks suur wangimaja, aga seda tarwitatakse kohaliku wangide tarwis, aga mitte sisse saadetute tarwis. —

Mõned suuremad Siberimaa wangimajad on kiwideſt ehitatud, aga suurem jagu wangimajasi on puust. Peaasutuse kõrwal seisawad harilikult köök, saun, suur õue plats wangide jalutamise tarwis, aidad ja mõned muud kõrwalised hooned. Kõikide majade, see on: terwe asutuse ümber seisab suurteſt postideſt aid, postid on pikad palgid, mille alumised otsad maa sisse on pandud ja pealmised otsad terawaks tahutud.

Siberimaa wangimajadel on kõigil suured saalid wõi ruumid, kus wangid hulga kaupa sees on. Niisuguses ruumis on üks liusk koiku sees, mille peal päewal wangid istuwad, ehk pikali lamawad, ja öösel magawad. Kui aga ruum neljanurgeline on, siis on kolme seina ääres niisugused liusku koikad. Kui ruum pikk on, siis on seina ääri mööda koikad ja keset ruumi ka üks, mille peal aga kaheſt küllest magama wõib minna, see on, et niisugune koiku on kesk paigast kõrgem, umbes madala katuse laadi. Niisuguste ruumide sees on sagedaste 40, 50 ehk wahel ka 100 wangi sees. Niisuguste wangimajade juures on ka weel iseäralikud weikesed wangimajad ehk kartsad, kuhu politika süüdlased, ehk iseäralikud eksijad sisse pannakse. —

Iga suurema wangi asutuses on ka harilikult ikka üks hospidal, üks ehk enam palwe ruum, sagedaste ka üks koolituba ja mõned iseäralikud töö kambrid. Suurtes wangide ruumides ei ole peale magamiste koigaste, mingisuguſt maja mööbelt. Igas niisuguses ruumis on üks Ikon (püha pilt, nagu Maria pilt); mõnes ruumis on ka üks riiul, kuhu wangid omad lusikad, kammid, söögiasjad ja riided wõiwad peale panna, millede eeſt nad ise muretsewad.

Suurtes wangimajades on enamiste iga jagu wanga, oma süü järele, aga üheſt teiſeſt lahus. Suurt ſugu wangid on iſe wangikammerdes, mörtſukad iſi, walsraha tegijad iſi j. n. e.

Nende wangide hulk on iſeäranis ſuur, kes oma otſuſt oodates istuwad. Need wangid tulewad Siberimaa oma rahwa ſeaſt. Et maa wäga laijaline on, ſiis peab üks süüalune wäga pikalt enne otſuſe kuulutuſt wangis istuma. Üks näitus ſelleſt: Keegi on kurja teinud Hommiku-Siberimaal, teda wõetakſe kinni, aſi pannakſe kohalikuſt walitſuſeſt protokolli, ja teda ſaadetakſe ſuuremaſſe kohtuſſe. Et aga ſuurem kohus Nikolajewski linnas on, ſiis peab teda jalaſinna ſaadetama, Parajaste on talwe aeg, jõed on kinni külmetanud, teda peab hobuſtega ſaatma; ſee wõtab kaua aega ja ſuurt kulu, ſeda ei taheta kanda, wangi peab nüüd ſelle päraſt kuni teiſe kewadeni ootama, kuni Amuri jõgi lahti läheb, nüüd wõib teda laewaga Nikolajewski ſaata. Siin wõetakſe aſi warsſi ülekuulamiſe alla ja wõib olla, ühe nädala ſees ſaab ſiis otſus tehtud. Nüüd peawad kohtu kirjad weel kinnituſele kindral-kubernöri kätte Irkutski minema. See wahe on 3750 wersta pikk, ja ſeni kui kinnitus ſealt tagaſi tuleb, peab wang wangimajas ootama ja nõnda lähewad enne aastad mööda, ennekui tema eneſele alles päris otſus tuleb ja ſiis algab alles trahwiaeg. Kui niiſugune ootaja juhtub omale ootuſe ajal kindlaid käemehi ſaama, ſiis wõib ta ka ootuſe ajal lahti olla. Wenemaal wõetakſe niiſuguſel ootuſe ajal kohtu ſeaduſe järele nimetatud raha ſumma pandiks ſiſſe.

II.

3. Wangide elu wangimajades.

Riigi walitſuſe lubaga on enamiste iga ſuurema wangi aſutuſſe üks „Awitaja komite“ aſunud, kes ajutiſel wangidele head püüawad teha, nii palju kui wõimalik. Üks niiſuguſe komite eesiſtnik ütles kord ühe wangimaja waatajale: „Teie näete, meil on kahe põhjus asjaga oma wangide tallituſes tegemiſt: Walitſus toimetab omad asjad wangide juures ſeaduſe tähe järele, kuna meie halastuſe päraſt omad asjad toimetame.“ Nii käib õigus ja arm

käsi käes ja kui mõlemad wangidest kaugele jääwad, siis on wangide lugu koguni raske, sest Siberimaal ei taha armastus mitte hea meelega oma kätt tõsta iseäranis kanges walitsewas käsus ja töös. Niisuguseb awitajakomite liikmed wõtawad oma peale wangi laste üle walwata, neid katta, toita ja õpetada. Jme on mõneskohas näha, kuis nad suure hoole ja raske waewaga oma peale wõetud kohusid täidawad. Ka wangide abikaasadele näitawad nad mitmel wiisil oma abi, ja Irkutski wangimajas on nad nii kaugele jõudnud oma hoolega, et seal wangimajas wangide jauks koguni raamatukogu luba on jõudnud paluda, ja selle sinna asutanud. Siis hoolitsewad nad ka mõnes kohas wangide söögi eest. Riigi walitsus annab iga wangi tarwis seatud summa raha päewa tarwis, nii kui näituseks: Jekaterinburgis saab iga liht wang 10 kop. ja kõrgemast sugust 15 kop. päewas. Irkutskis 17½ kop. päewas. Need wangid, kes Jekaterinburgi linna jääwad, saawad 6 kop. paewas. Nüüd wõtab niisugune komite kõik selle raha ja ostab selle eest liha, keduwilja j. n. e. Sellega annawad nad ise wangi eest umbes 8½ kop. päewa peale wälja, nad maksawat 2½ kopikut omast käest, ja muretsewad temale selle eest kaks sööki. Tomskis annab iga awitajakomite direktor aastas omast taskust 10 rbl. kingituseks. Sagedaste kingib maa ja linna rahwas omalt poolt jahu ja muud toidu asju. Mõnes wangimajas teeb niisugune awitamine wangide elu palju paremaks kuida muidu oleks olnud. Wangimajade uste külge on awitaja komite weikesed ande kastikesed pannud, kuhu rahwas priitahtlikuid andeid wõiwad sisse panna. Mõnes linnas, nagu Peeterburis annab rahwas suure pühade aegus wangide jauks nii palju, et nad kõiki mitte pühade aegus ära ei jõua süüa, iseäranes Ülestõusmise pühade ajal. Niisuguses wangide eest hoolitsemises on Wene rahwas kõigest teistest rahwastest ees.

Peale selle löeme kirjade seest, et wangid Siberimaa wangimajades kaunis heaste saawad üles peetud. Näituseks: Tjumenis saab iga wang päewas 2½ ℔ leiba ½ ℔ liha argi päewil aga pühap. ¾ ℔ liha, soola, pipart j. n. e. ja iga päew weel taari juua. Tobolski wangimajas saab iga mees nii sama palju toitu, aga 10-ne mehe pääle päewas 1 pang taari. Nikolaewskis saawad nad ka pudru ja maisi, keedu wilja asemel. Aleksandrewski wangimajas saawad ½ ℔ liha ja 2½ ℔ leiba. Karas, kus kaewanduses töös oldakse on ka toit palju parem kui mujal. Seal saab igaüks

päewas 4 ℔ leiba ja 1 ℔ liha ja 1¼ ℔ tatra tangu ja ka teed, aga siis ei saa nad enam taari. Kui nad Karas mitte töös ei ole siis saawad nad päewas 3 ℔ leiba, ½ ℔ liha ja 1/12 ℔ tatraid supi tarwis. Mõnes wangimajas on wangidel ka luba oma üle jäänud toitu, nagu leiba ära müüa, ehk nad teewad ise üle jäänud leiwast taari. Paastu päewad on iga nädalas neljap ja reedi, ja aastas on neli suurt paastu aega, 100 päewaga, kus liha ei anta; mõnel pikal paastupäewadel antakse kala suppi, iseäranis Tobolskis. Kui kõik paastu päewad kokku saawad arwatud, siis tuleb pool aasta päewade aru paastu päewadeks.

Wangide riided ei ole ka just mitte kõige halwemad; sest otsuse ootajad ja wähema süü trahwi kandjad wõiwad oma riided kanda; kui nad ise ei jõua muretseda, 'siis mnretseb neid neile walitsus. Kes aga kõik omad õigused ära on kautanud, need peawad wangi riided kandma. Need riided on järgmised: suwel linane särk (häme) üks paar pükse ja kameli karwadest hall ülikuub. Kes raske wangitööle on mõistetud, need kannawad oma kuue selja peal kaks piserkust nelja nurgelist kollasest riidest sisse õmmeldud lappi, kuna teistel üksainus lapp on. Peale selle on igal niisugusel wangil weel need märgid seljas, kust kohast ta pärit on. Karas saab iga wang aastas ühe wildi ülekuue, särk peab 6 kuud seisma ja seda pestakse pea iga nädalas kord. Suwe ajal saawad nad iga 22 päewa järele ühe paari pantohwlid (pool saapad). Kaewanduses töölised saawad ka nahk kindad.

Kara wangimajas tuleb iga mehe aastane toit 65 rbl. 72¾ kop. ja mehe riided 39 rubl. 8⅜ kop. Perebi uues wangimajas tuleb mehe aastane ülespidamine 91 r. 25 kop. maksma.

Wangide töö Siberimaal on küll kaunis kasin, sest kohtud kaebawad, et neil ei ole wangidele midagi tööd anda. Palju mäekaewandusi on priinimeste kätte antud ja need, mis weel kroonu käes on, on enamiste juba kõik läbi kaewatud ja suur töö lõpeb neis otsa. Töö puuduse pärast on praegu suur hulk Wenemaa wangisi kodumaa kubermangu suurtes wangimajades kinni, nagu Pihkwas, Wilnas, Harkowis, Orenburgis, Simbirskis ja Permis j. n. e. Sellega on Siberimaa wangide elu otsata igaw, et neil suuremat tööd ei ole: suurem jagu ei mõista ka mitte raamatud lugeda, mis nende igawust waigistaks. Sagedaste lubatakse wangisi prii inimeste juure töösse, et sealt omale raha teenida, et omale

midagi weikest asja wõiks muretseda. Nii teenib Kara keiserlikus privat mäekaewanduses palju wanga ja niisama ka Sahalini saare peal Dui kiwi jõe kaewanduses, mis privat inimeste, ühe kauba seltsi käes on.

Palju raske wangitööle mõistetud wangisi pannakse suurte wabrikute peale tööse. Kõige paremine niisuguste wangide tarwis korda seatud wabrik Wenemaal on Peeterburis, Newa jõe ääres, Wiborgi pool kalda ääres, kus kõik wäga ilusas korras seisab. Selle järele wõib ka Tobolski linnas teist nii sugust wabrikud leida. Peale selle teewad wangid maaalustes mäekaewandustes tööd, niisugusid kaewandusi on kolm jagu: kulla-, hõbeda-, ja kiwisüte kaewandused. Kulla kaewanduse töö on kergem, kuna hõbeda ja kiwisüte kaewamine, mis maa all sünnib, palju raskem on. Raske wangi tööle mõistetud ei saa päewas ühte ainust tundigi luba wärske õhu sees jahutada. Aleksandrewskis lubatakse ainult üks ainus tund prii õhu sisse. Waiksema wangimajades on harilikult hommikust õhtuni wangimaja uksed lahti ja wangid wõiwad wäljas õues käija, magada ja jutustada, mõnikord ka suitsetada. —

Mida rohkem üks wang ennast wiisakalt üles näitab, sõna kuulelik on ja kaua juba seda wiisi elanud on, seda rohkem saab tema enesele priiust ja sagedaste ka koguni wangiaja lühendust. Näituseks; kui üks mees, kes 15 aastaks raske wangitööle on mõistetud, ennast wiisakalt üles peab, siis teenib ta ainult 13 a. ja 2 kuud ja teenib selle aja lõpul omale weel teisi era õigusi. Kes 4 aast. ahelatesse on mõistetud, siis wõib see niisugusel wiisil ühe kolmandiku trahwi ajast wähemaks teenida. On niisugune suuremat sugu wang, siis saab tema oma teenistusest 15% kroonu poolt omale, ja ta wõib oma prii ajal omale tööd teha. On keegi alamast jaust, siis hoitakse tema raha paigal, seni kuni ta oma auuga kõrgemale tõusnud. Aleksandrewskis wõiwad wangid oma sõpradelt nädala jooksul kuni 1 rubla raha wastu wõtta, aga mitte enam. Niisuguste pika aja wangidel, kes ennast hästi üles peawad, on luba enne wangi aja lõppu oma naese ja lastega wäljaspool wangimaja eluda, omale ise maja ja aja ehitada, aga mees peab iga päew seatud töö tundide aru wangimajas ära tegema, aga õõsel wõib ta omas majas teha mis ta tahab, ja wangi töös waadatakse tema peale, kui ühe prii töölise peale. —

Wenemaal on wähe süüdlasi, kes surma saawad mõistetud; sest kolme asja pärast mõistetakse süüdlased surma, 1 mõistetakse need surma, kes keisri ja tema sugukonna ehk nendesse puutuwate seaduste wastu eksiwad; 2 need, kes sõa seaduste wastu eksiwad, ehk niisuguși süüdisi teewad, mis nende seaduse wäärilised on, ehk kes sõa laagri seisukorra wastu eksiwad; 3 need, kes külge hakkawa haiguste seaduste wastu eksiwad. Niisugused süüdlased langewad sõa kohtu alla, kes ainu üksi neid surma mõista wõib.

Ka ei luba Wene seadus mitte palju ihulikku karistust, waid kes süüdi teeb, see saab raudu pantud. Jalgrauad kaaluwad 5—9 Inglisnaela; kui süüdlane koguni wastik on, siis saab tema 14 ℔ rauad kandma, käerauad on 2 naela rasked. —

Wangi raudade kandmise aeg on wäga mitmesugune. Aleksandrewskis kantakse harilikult 18 kuud raudu; Karas 4 aastat ja Tobolskis öeldakse 2 kuust kuni 8 aastani rauad kantawad. Jalgrauad pannakse nii jalgu: esite tõmmatakse jäme willane sukk jalga selle peale tuleb üks linane riide lapp, siis tõmmatakse pükșid jalga, nüüd pannakse pahk luu ümber nahk wõru, mille peale jalgrauad tulewad. Raudabel on mõlema jala ümber üks wõru, mis jala ümber kinni neetud on; nende wõrude wahel on kolme jala pikkune kett, mis kesk paigast rihmaga kuue külge kinni on seutud, et parem käija oleks. Juhtub ka seda, et mõni wang kunstlikul wiisil omad rauad nägemata jalust ära saab wõtta. Kui wangid sõnakuulmata on, siis wõiwad wangimajade kohtud ka niisugusid wangisi nuhelda; niisuguste nuhtlused on: kas üksiku kohta kinni panek, ehk antakse talle mõni aeg wähem sööki, ja kui ta weel mitte raudu ei kanna, siis pannakse ta mõneks ajaks raudu. Kui need kõik ei mõju siis antakse niisugusele kase urwa laastert maitsta, nagu wanemad oma lastele annawad. —

Imeks on panna, kuis mõned mehed ja ka naesed endid wäga palju peksa lasewad, ehk peksu wälja kannatada wõiwad, nad naerawad weel pärast selle üle ja on weel häbematad. Näituseks: Mõni aasta tagasi, wähe aega peale selle kui Amuri maakond Wene walitsuse alla sai, warastas üks mees kroonu soldati käest mõned riided ära. Politsei ülem mõistis wargale 500 witsa hoopi selle eest. Selle maa kubernör, kes aga seda lugu kuulis, mõistis wargale koguni 1100 witsa hoopi. Selle lou jutustaja läks peksmise päewa hommiku kell 5 waatama, kas ta tõeste seda jõuab

wastu wõtta. Kui ta sinna läks, siis sai waras kohe 500 hoopi kätte, mees oli selle järel pikali murru peal maas, sest witsad oliwad kõik käest puruks pekstud, ta ootas rahulikult kuni uusi witsu witsahunikust jälle wõeti. Nüüd palus kaebaja, et kätte andmata hoopide hulk andmata jäeks ja see temale andeks antaks ja läks ise juurest ära. Kaebaja palwest hoolimata sai mees siiski oma lubatud hoopide hulga kätte. Nüüd wiidi mees, kellel weel elu sees oli, hospidalisse ja 14 päewa järele wõis ta sealt juba wälja minna. Nüüd tuli ta oma peale kaebaja juure, ja palus tema käest ühte klaasi wiina (punsch). Mis üks inimene kanda wõib! Üks teine naeris suure healega, kui teda pekseti. Aga ühte iseäralikku karistuse-piitsa (troichatka wõi plete) kardawad kurjategijad kangeste. Wanal ajal oli üks pea aegu 6 jalga pikk nuut kurjategijate karistuseks, mis iga hoobi ajal libatükid selja seest wälja kiskus, seda hirmust riista nüüd enam ei tarwitada. Praegu tarwitakse piitsa wõi plete; see on üks nuhtluse riist, mis kokku keerutatud nahast on tehtud. Tema wars on 10 tolli pikk, selle warre otsas on 12 tolli pikkune piitsa plett, mis warre juurest warre jämedune on ja otsa poole ikka peenemaks läheb; selle pleti otsas on kolm 25 tolli pikkust weiksemat nööri, nõnda et terwe plete 4 jalga pikk on ja $1^1/_4$ naela raske on. Niisuguse pletega antakse kurjategijale harilikult 20—50 hoopi, ka mõni kord kuni 100 hoopi; need hoobid on ütlemata walusad. Nuhtluse alune wang seutakse ühe paksu pingi külge kinni, mis alt terawam ja ülewelt laijem on; selle pingi laijem ots seisab kõrgemas, kui terawam ots, ja laija otsa sisse on pea ja kaks kätt aset sisse tehtud, seda piuki nimetakse „kabõilaks“ ehk, meie keeles „mära.“ Karistuse alune pistab omad käewarred pingi külles olewaist raud torudest läbi, kõik tema liikmed seutakse rihmadega kõwaste pingi külge kinni. Peksmist toimetab üks teine wang; peksmise juures on üks tohter ja ka mõned ametnikud. Kui peksmine algab, siis wõtab peksja kolm piitsa, arutab nad 30 jala kauguselt labti ja astub siis kärmeste peksetawa ligi ja annab kõigest kaks ehk kolm hoopi õnnetuma tagumise otsa pihta. Siis läheb ta teise külge, wõtab uue piitsa ja annab siit küllest jälle mõned jutid, enamiste igast küllest ikka ise paika ühe ainsa koha peale.

Kui esimesed hoobid kõwemini lüüakse, siis on parem kannatada, aga kui esimesed hoobid nõrgemine lüüakse ja järjest lööja hoogu juure wõtab, siis on walu suurem. Lööja peab tubliste

lööma, muidu saab ta ise 25 hoopi. Kui süüdlane oma nahatäie kätte on saanud, siis on ta selg üle ja üle kui werine lihatükk näha, mis tarretanud wereda pankas seisab. Pekſetul on parem, kui weri wälja jookseb, muidu hakkab ta päraſt hirmus walutama ja paistetama. Enamiste sureb warsi niisugune trahwialune. Praegune Wene seadus ei luba esimese korra eksimise juures mitte keha karistust, waid kõige hullemad wangid ja kurjategijad saawad niisugust riista näha. Niisugust pletti pruugitakse praegu kolmes kohas Siberi maal: Karas, Nikolaewskis ja Sahalinis; umbes 25 aasta eest olla ta üle Siberimaa pruugiks olnud. Seal maal on wäga suuri ja kangekaelseid kurjategijaid, kes ka ära püüawad põgeneda, ja põgenemise peal, nälja päraſt kõik sugused hirmsad kurjad ära teewad; kui mitte niisugust karistust ei oleks, siis ei wõiks sealsed maa elanikud silma pilku oma eluga enam julged olla, sest üks põgeneja wang, kes ka mitu inimest juba on ära tapnud, teab wäga selgeste, ega teda selle päraſt üles ei puua; aga kui teda kätte saadakse, siis ootab teda plett. Üleüldse käijakse Siberimaa wangikodades wangidega paremine ümber, kui kuskil mujal maal, kui wang ennast ise wiisakalt üles peab ja karwa peal käsku täidab.

4. Wangide waimulik elujärg.

Siiamaani oleme wangide ihulikku elujärge üleüldse tähele pannud, hoidkem ka mõni pilk waimuliku elu peale. Wõtame esite ühe teise riigi wangid waimu elu pooleſt silma alla ja wõrdleme sellega Siberimaa wangide waimulikku elu. Wõtame näituseks Inglismaa wangid wõrdluseks ette: Inglismaal on see wiis, kui wang õppimata wang on, siis paunakse tema wangide tarwis seatud kooli, kus ta kristlikku elu tundma peab õppima. Wenemaal ei ole aga Siberi wangide koolitamist. Inglismaal püütakse wangi igapidi parema elule õpetada ja meele parandamisele saata. Nii pea kui wang wangimajasse tuleb ja ka päraſt igal ajal on wangikoja õpetaja pühakohus wangi iseäranes wõtta ja kui ta tema hingeelu tundma on õppinud, nii palju kui see tal wõimalik oli, siis püüab ta wangi mõttid oma langemise süü algusele tagasi wiia ja temale näidata, kui hirmsat pattu ta Jumala wastu oma süüga on teinud ja ennast kurjawaimu wõimuse alla on annud ja püüab te-

male kõigi pidi näidata, et temal senikaua weel wõimalik on Jumalaga äraleppida ja tulewa õnsa elule saada, kuni ta siin ilmas elab; ja et sellega wäga suur rutt on, sest inimene ei tea mitte oma surma tundi ette, sest homme ehk wõib juba ta surnud olla ja siis on kõik hilja; ja see mõjub rohkem, kui keegi seda arwata wõib. Inglis wang saab igapäew nii wiisi usuelukaalu peale pandud ja mõnel wangimajal on weel see õnn osaks saanud, et seal seda asja päewas wangidega kaks korda ette wõetakse. Kõik wangid saawad nädalas kaks ehk kolm korda usuõpetuse tundidele wõetud; kõik selle waewa õnnis ots on see, et wangiwangimajasse astumine tema elus sagedaste hingeelu pööripäewaks sai. — Aga Siberimaa wangide hulk on suur ja niisugune õnn saab neile arwa osaks. Ei ole neid, kes selle suure hulgale wõiksid waimulikku juhatust saata. Raskelt südant koormaw nähtus on see, kui wangi jüda sulaks on saanud mahajäänud kodu maa ja sugulaste pärast, et teda siis oma otsata pattude hulka meeleäraheitwa nõrkewa südamega jäetakse, ja kus nüüd sellel silmapilgul kergem oleks teda igawesest surmast peasta olewat, kui see ennem ialgi oleks olnud — aga kes peastab seda waest hinge hjuukse karwa otsast põrgu tuleleegi kohalt!! Kui wang on raske wangi tööle mõistetud, siis on temalt ka püha päewad wõetud ja ta ei tohi ühegi Jumala teenistusele kirikusse minna ja sellega ei ole temal ühtegi, kes teda kõrgema ja parema elule juhataks ja ta jääb ajaliku ja igawese elule igaweste äraneetuks. — Inglismaal on palju niisugusid asutusi, kuhu niisugused wangi jälle töösse saawad wastu wõetud, kes wangist lahti on lastud, kes teda jälle elujärje peale aitawad ajaliku wara poolest, kui nad tõe meelega uut ja paremad elu tahawad peale hakata. Sellepärast leitakse Inglismaal praegu wäga palju niisugusi inimesi, kes enne wangis oliwad, aga nüüd kui tublid inimese sugu liikmed kristlikult elawad. Aga Siberimaa wangid on waimuliku juhatuse poolest kurwasse olekus. Siberiwang saadetakse walitsuse poolest ühte külasse, antakse tükk maad asumiseks kätte ja ta hakkab siin nüüd uut ilmaliku elu, nagu sisseränd aja peale, ning tal ei tule mõttessegi waimulikult unt ja paremat elu algada; sest ta on ümberkaudu igalpool kui wang tuttaw; ta teeb oma elu ülespidamise tarwis põllu tööd, nii palju et häda waewaga läbi saab ja muud midagi. Kord ütles üks auus tohter Siberimaal, et tema tähele panemise järele ei saawa need wangid sugugi pare-

maks oma elu pooleſt päraſt ſeda kui nad wangiſt on lahti laſtud; ka talupojad ei andwat oma tütrid neile mitte naisteks; ja kui nad wangiſt lahti laſtud naesterahwaid tahta koſida, ſiis ſaawa nad enamiste halwa loomuga naeſed omale, kes mitte lapſi ei ſallida ja neid ka kaswatada ei tahta. Sellepäraſt teewad niiſugused mehed ſagedaste nädal otſa ainult ſellepäraſt tööd et ainult mõne kopiku pühapäewaſe joogi tarwis ſaaks, et ſellel päewal tubliste käes priiskada oleks: ja kuhu panebki ta oma teenitud raha, ſeſt temal ei ole ju maja ega perekonda, kelle eeſt ta muretſema peab. Selle auuſa tohtri tunnistus toob meile Siberimaa wangide eluſt wäga ſelge pildi, et iga „eluparandus," kui ta tõeste paranduſe nime peab kandma, ilma elawa uſuta täitſa wõimata on. — Sellepäraſt on ka iga tõſiſe kriſtlaſe püha kohus, ka ſeda sõna meele tuletada, mis kõige maailma Õnnistegija ütles: Mina olen wang olnud ja teie pole tulnud mind mitte katsma (Matt. 25, 43). Minge minuſt ära, teie äraneetud igaweſe tulesſe! — Kui palju oled ſa wangide peale mõtlenud ja neid Kriſtuſe sõna järele „katsmas" käinud. Wangide ſugulaſed, ema ja õed nutawad ſagedaste, kas ſilmad peaſt, — aga ſee on ka kõik, mis nad tema wangi põlwes tema heaks teewad. Siberimaa wangideſt teab meie rahwas ſiiamaani wäga wähe ja weel wähem on ehk nende peale mõteldud, kuis nende käſi uſu elu pooleſt käib. Sagedaste on rahwa ſeas näha ja kuulda, et Siberi wangideſt mõteldakſe, et nemad enam õndſaks ei wõigi ſaada, ja mis temaſt enam rääkida, ta on ju Siberi wang, ega ta enam inimene ei olegi! See on wale arwamine; ſeda teame meie ju wäga hästi, et ka Siberiwangi ſees ſuremata hing on, niiſama kui ſinu ja minu ſees. Õigem ja inimlikum on ſee nõuu ja mõte: kuis wõin mina teda Õnnistegija juure juhatada, et tema hing ſaaks igaweſeſt wangipõlweſt peaſtetud? — Selle peale on ka juba mõnedki mehed mõtelnud aga ſee on alles liig wähe. Üks auus Inglane (Henry Landsdell aastal 1879) reiſis kord kõik ſuuremad Siberimaa wangi kojad läbi, waatas õnnetumate elu ja kinkis ſadade kaupa piiblid wangidele, mis wististe ka oma wilja igaweſeks eluks on kannud. Ka mõned töiſed on ſeda püüdnud teha, nagu eespool nimetatud „awitajad komiteed" Siberimaal, piibli ſeltſid ja ka Luteri uſuliſed õpetajad Siberimaal, kelleſt minu teada praegu 7 tükki ſelles määratumas maa jaos elawad (Wladiwastokis, Omskis, Tomskis, Irkutskis, Jekate-

rinburgis, Omi jõe ääres ja Werchnaja Bulankas); nende kihelkonnad on tuhanded werstad pikad ja laiad ja ainult üksikud hinged siin ja seal on nende kogudus, kõigis kokku 7000 hinge. Ka palju Eesti, Läti ja Soome sugu wanga on Siberimaal, kes ei eladeski Jumala sõna kuulda ei saa, Jumala armu lauast kaugele jääwad ja hirmsa patukoorma all elawad, surewad ja igaweste hukka lähewad. Nende kõikide hädakisa taewa kuninga ees on: Meie oleme wangid olnud, teie teadsite seda ja wõisite meile abi tuua, sest teie käes oli igawene elusõna, aga teie ei ole seda mitte teinud; teie süü on see et meie hukka oleme läinud!! Kui hirmus kaebdus!! — Sellepärast kutsun ma siin kõiki armsaid inimeseelu-armastajaid, igawese elu kallikS pidajaid, õpetajaid ja koolmeistrisid, wangide sugulasi ja sõpru üles: tulge appi ja tehke mis ialgi wõite, et need põlewad tukid põrgu tulest saaksiwad weel aegsaste, täna wälja kistud, sest homme on juba hiljaks jäänud! — Siin küsib ehk mõni, ma tuleks hea meelega appi, aga mis pean ma selle tarwis tegema? Neile tahan ma head nõuu anda ja teed juhatada, järgmiselt: Liiwimaa õpetajad on möödа läinud aastase sünodi peal (1889) nõuuks wõtnud, kõiki Eesti ja Läti wanga, kes Siberisse on saadetud (minul on nõuu edaspidi nende wangide üle iseäralikult kirjutada) ehk mujal kaugel wangis on, järele kuulata, nende adressid üles otsida, nende pärast Siberimaa õpetajatele kirjutada, ja neid usuelus nii palju aidata, kui neil wähegi wõimalik on. Nad on selle tarwis kaks õpetajat nimetanud, ühe Eesti maale, nimelt õp. K. Bidder Lainses (Б. ж. дор. ст. Лайстольмъ) teise Läti maale, kelle kätte kõik wangide adressid ja kõik teadused neist wangidest kokku lähewad. Mõned õpetajad ongi juba mõne wangi üle Siberi maalt teadust saanud ja mõndagi abi neile saatnud. Sellepärast rutake kõik wangide sugulased oma õpetaja ehk koolmeistri juure, anna oma sugulase, wangi, adres üles, sest sina tead seda ise kõige õigemine ülesse anda; siis saad warsi selle wangi üle kindlaid teadusid ja siis wõid temale ise kirjutada, tema käest kirju saada ja siis wõid ka teada saada, mis tal kõige rohkem tarwis on j. n. e. Kui kellegil mõni sugulane wangi läheb, siis paluge et ta teile omast elust kirjutaks ja oma sealse adressi selgeste üles annaks, siis peaseme temale warsi appi! —

Kõige rohkem teeb meile see mure suurt südame walu, kust saame niisugusid mehi, kes seda suurt waewa oma peale wõtaks,

kes järele jätmata hoolega neid kõikidest ära põlgdud wanga soojalt südame peal kannaks? Nende awitamiseks raha, raamatud ja kõik muud asjad on kergeb saada — aga annaks Jumal meile niisuguſid mehi, ſiis oleks kõik toimes. Meie loodame, et Jumal tõeste niisuguſid mehi meile Ise juhatab, kelle süda waeste wangide wastu kustumata armastuses leegitseb. Aidku meid selles mõttes ja ettewõttes Kõigewägewam Ise! —

Lisa: Kes Siberimaa ja nende wangide üle laiemad teadust soowib saada, see leiab seda raamatust: Durch Sibirien von Henry Lansdell. 2 Bände. Jena, Hermann Coftenoble, 1882.

TALLINNA KESKRAAMATU ARHIIV-RAAMATUKOGU

2-248.141